

הצעה לנייר עמדה של עמותת אומ"ץ

בנושא טיפול בחומרים ובמתקנים מסוכנים

בעקבות פרסום דו"ח מבקר המדינה מתאריך 18 יולי 2007, על
היערכות העורף ותפקודו במלחמת לבנון השנייה

בעקבות דו"חות מבקר המדינה מהשנים 2001 ו-2004 החליטה עמותת אומ"ץ, בחודש יוני 2004, להיכנס לנושא חומ"ס בכלל ומיכל האמוניה בפרט, בבחינת בדיקת הנושא ברמה העקרונית. העמותה פרסמה בעלון פנימי את המסמך הבא, <http://ometz-il.org/DangerousMaterials.pdf>, זה היה בחודש מאי 2005. בפתחת המאמר הנ"ל נכתב כדלקמן:

"דו"חות מבקר המדינה מעלים שורה של מחדלים חמורים ביותר, המחייבים שינוי מערכתי כולל במדינת ישראל. כמעט ואין תחום מתחומי ביקורתו של המבקר שלא נמצאו בו ליקויים חמורים ביותר, היורדים לשורש שלטון החוק, המנהל התקין והביטחון האישי של האזרח. המחדלים הללו מתמשכים מזה שנים, תוך התעלמות מוחלטת מדו"חות קודמים של מבקר המדינה."

כלומר, ברמה העקרונית אין חדש תחת השמש!

באתר של עמותת אומ"ץ ר' דף, http://ometz-il.org/Comptroller_report.htm, מוצגות עובדות ודעות, לפני פרסום דו"ח מבקר המדינה מתאריך 18 ביולי 2007. תמצית פעילות אומ"ץ בנושא זה, ר' בקישור הבא, <http://ometz-il.org/Activity.htm#A9>

באוגוסט 2005 קיימה עמותת אומ"ץ פגישה עם נציגי המשרד לאיכות הסביבה (זה היה שם המשרד הקודם, לפני ששונה ל-משרד להגנת הסביבה). חרף הבטחה מפורשת של אנשי המשרד הנ"ל לא הומצא לידי נציגי אומ"ץ פרוטוקול הישיבה. אין ספק כי נציגי המשרד להגנת הסביבה הבינו היטב מה עמדת עמותת אומ"ץ בעניין אירוע מלחמה, רעידת אדמה, או תקלה טכנית וניסו לחפות על המחדלים של המשרד, כפי שבאו לידי ביטוי עד לקיץ 2005 - שנה לפני המלחמה. אומ"ץ התריעה כנגד הענקת "היתר רעלים" למכל האמוניה והארכתו מעת לעת ללא הצדקה. אומ"ץ תטען כי לו היתר הרעלים לא היה ניתן ע"י המשרד להגנת הסביבה, ייתכן כי חברת חיפה כימיקלים בע"מ (להלן: חכ"ב) לא הייתה מפעילה כלל את מכל האמוניה בנמל חיפה. זאת רק דוגמה אחת למכלול בעיות שנתגלו לפעילי אומ"ץ בנושא חומ"ס.

לאחר מכן החלה אומ"ץ יצירת שיתופי פעולה עם ארגונים אחרים. בתאריך 10 בנובמבר 2005 החלה אומ"ץ שיתוף פעולה עם הקואליציה לבריאות הציבור. בינואר 2006 לאחר חקירה ודרישה הגיעה העמותה למסקנה כי עיריית חיפה לא נערכה כיאות לשעת

רחוב לבונטין 12 תל-אביב, ת.ד. 20093 מיקוד 61201 טל': 5605588 (03) פקס: 5600469 (03)

חירום במקרה של אירוע רב נפגעים, כפי שגם גופים שלטוניים אחרים לא היו ערוכים לאירועים כאלו. אומ"ץ המשיכה להתריע על כך באמצעים שונים. אין חולק על כך כי דו"חות קודמים של מבקר המדינה, מהשנים 2001 ו-2004 מעידים על כך כי נעדרה יד מכוונת שתטפל במצבורי חומ"ס, עובדה שהפכה להיות קריטית בימי המלחמה. כל זאת חרף העובדה כי המשרד להגנת הסביבה הוא האחראי על כל הנושא מאז שנת 1993, לפי החלטת ממשלה. בדו"חות קודמים של מבקר המדינה פורסם בין היתר כי גם פיקוד העורף טרם נערך כדבעי לטפל בסכנת המצבורים. **פיקוד העורף הציג חדשות לבקרים תמונות מצב לא מדויקות ולא נקט באמצעי הזהירות המתבקשים.**

דו"ח מבקר המדינה מתאריך 18 ביולי 2007 חוזר על האמור בדו"חות קודמים (2001 ו-2004) כדלקמן. ר' עמ' 113 בדו"ח, פסקה ב: **"בדוח הקודם צוין כי פיקוד העורף לא דרש" וגו' ס"ק ד(1) פותח ב-** **"בדוח הקודם צוין כי מאות מצבורי חומ"ס לא מוגנו בידי מחזיקיהם, ופיקוד העורף לא אכף על מחזיקיהם את הקטנת מלאי החומ"ס."** ר' בעמ' 114 בדו"ח ס"ק ד(2): **"בדוח הקודם צוין כי המשרד נותן את הנחיותיו בדבר האמצעים למניעת אירועי חומ"ס בשלב תכנון המפעל, ופיקוד העורף והמשטרה - לאחר הקמתו. עוד באוקטובר 2003 קיים פיקוד העורף עבודת מטה באשר לדרך הראויה לקבוע את דרישותיו כבר בתהליך הרישוי ואולם היא לא הושלמה."** ר' שם סע' ה: **"בדוח הקודם צוין כי עד אוקטובר 2003 לא הושלם המיגון של 439 מצבורי חומ"ס שבידי 182 מחזיקים ברחבי הארץ. . . . "ממצאי הביקורת עולה כי שלוש שנים לאחר פרסום הדוח הקודם, פיקוד העורף לא נקט את מלוא האמצעים שעמדו לרשותו בעתות שגרה כדי להכין את מצבורי החומ"ס לקראת מלחמה ולמזער את הסיכון לתושבי המדינה מפני סכנת פגיעה במצבורי חומ"ס". יובהר כי את המצב החריפה העובדה כי הממשלה נמנעה במתכוון, משיקולים כלכליים גרידא, להכריז על מצב מלחמה ולכן לא הופעל המערך לשעת חירום, מל"ח. פיקוד העורף שלא היה ערך כשלעצמו לא יכול היה לתפקד כראוי ללא שהופעל מל"ח."**

זאת ועוד, הדו"ח האחרון אינו מחדש בין היתר גם בעניין **חוסר תיאום בין ארגונים שלטוניים**. ר' ממצאי המבקר בדו"ח הנוכחי: **"מתן הנחיות סותרות בידי המשרד ופיקוד העורף."** זאת ועוד **"בעת המלחמה התעוררו ויכוחים בין הנמל לבין המשרד בנוגע לשאלה מי אחראי לפינוי החומ"ס מהנמל."** כל אלו יש בהם כדי לגרום **לחוסר אמון** של הציבור ובלשון המבקר: **"הערכות הסיכונים הסותרות הובאו לידיעת הציבור ולידיעת מחזיקי החומ"ס ועלולים ליצור חוסר אמון בגופי השלטון."**

סיכום והמלצות המבקר כלשונו:

"החלטת הממשלה" [משנת 1993, דהיינו לפני 14 שנה - ד.ט.]. **"שבה הוטל על המשרד "לרכז, להנחות ולתאם" את הפעילות למניעת אירועי חומ"ס לא יושמה וגופי השלטון העוסקים בתחום החומ"ס פעלו ללא יד מרכזת בעתות שגרה וגם במלחמה ניכר חוסר התיאום ביניהם, והם נתנו** **רחוב לבונטין 12 תל-אביב, ת.ד. 20093 מיקוד 61201 טל': 5605588 (03) פקס: 5600469 (03)**

הנחיות סותרות בדבר מיגון מתקני חומ"ס. השר להגנת הסביבה לא מילא את תפקידו כמתחייב מהחלטת הממשלה. על השר לממש את סמכות משרדו כגוף מתכלל ובמידת הצורך לחזור לשם כך לממשלה. ממצאי הביקורת העלו בין היתר כי לא הושלם המיגון של כל מצבורי החומ"ס ברחבי הארץ, ולא בוצעו המלצות משרד מבקר המדינה לבדוק מחדש כמה מהנחות יסוד.

יוצא אפוא כי מדובר בבעיה מערכתית שורשית שאותה המדינה חייבת לפתור בהקדם האפשרי. מדובר כאן בשינוי חשיבה אסטרטגית. למשל, האם עלינו להתווכח, אם במלחמה האחרונה קרה נס? או שאולי זה ברור ששיכוי לפגיעה מרובת נפגעים קטן מאד, מהבחינה הסטטיסטית?

יובהר כי בהיערכות למצב חירום סביב מתקני חומ"ס אין מקום לדבר על סטטיסטיקה, אלא נהוג לתכנן היערכות הגנתית, בהנחה שאירוע אכן יקרה. אולם דווקא פיקוד העורף לא נהג כך וכל הזמן חיפש וממשיך לחפש דרכים, במטרה להגן על עצמו, או לחילופין להגן על בעלי ההון במקום על הציבור הרחב.

אומ"ץ ממליצה כדלקמן:

1. **יש להקטין את מלאי החומרים המסוכנים** (תוך ביקורת המדינה על הכמויות);
יובהר כי פינוי של חומ"ס כאן ועכשיו הינו צו השעה. זאת משום שבזמן חירום כי הפינוי עצמו מסוכן יותר. נדרש כעת טיפול מהיר ואמיץ, שיכלול גם התייחסות לרעידות אדמה ולתקלות טכניות (בנוסף לאירועים על רקע בטחוני, כולל פיגוע נקודתי ב"זמן רגיעה").

2. **יש לייזע את הציבור הרחב על החומרים המסוכנים אותו ודרכי התגוננות בפניהם.**
המדיניות הנהוגה במדינות העולם המערבי המתקנות היא לייזע את הציבור שחי בקרבת מתקני חומ"ס, בנתונים ובהערכות לתרחישים השונים. מדיניות זו נשענת על ניסיון טראגי עולמי, מאירועי חומ"ס, בהם הוכח שככל שהציבור מיוזע וערוך נכון, כך קטן מספר הנפגעים בעת אירוע. מערך ההתגוננות כנגד אירועי חומ"ס מהווה גורם מרכזי באיזון בין דרישות היזמים לביטחון הציבור. בישראל הרשויות אינן משתפות את הציבור, לא במידע, ולא במערך ההתגוננות. הסיבה הרשמית לכך היא כמובן "סודיות ביטחונית".
ה"מסך הביטחוני" היה במשך שנים אחת מטענות השווא המרכזיות של הפוליטיקאים בכדי לתרץ התעלמותם מנושא חומ"ס. שנה אחרי המלחמה ואף רשות, אף מפעל ואף אזרח באזור המפרץ אינם מסוגלים להתמודד עם אירוע חומ"ס. לא בשגרה או בחירום.

הממשלה, הרשויות המקומיות, והיזמים, חייבים להציג לציבור את כל המידע בנוגע לחומ"ס במפרץ, הדרוש להקמת מערך כוננות משותף לרשויות, למפעלים ולציבור, שיתן מענה לכל אירוע אפשרי של חומ"ס.

ועדת שפיר

המשרד להגנת הסביבה החל בתהליך חשוב לבחינת המציאות בנושא חומ"ס במפרץ חיפה, מיד לאחר מלחמת לבנון השנייה. הקמת ועדת שפיר, ע"י השר גדעון עזרא נועדה לבחון את המציאות המורכבת הזו ולגבש המלצות. אמנם, מהלך זה מהווה ראשית תהליך שיביא לתושבי המפרץ את הביטחון הדרוש מפני חומ"ס, אולם לאחר הצגת דו"ח הביניים של הועדה שוב עלו חששות כי הועדה לא תצליח לענות על ציפיות הציבור.

הנקודות הבאות מצביעות על פער בין התקוות לבין המציאות:

- א. למרות שהועדה כבר הגיעה למספר הבנות חשובות ומרכזיות, הצורה בה הוצג דו"ח הביניים שלה ובו רב הנסתר על הגלוי, מעלה חשש כבד בדבר השקיפות שבה יוצגו מסקנותיה הסופיות של הועדה. המשך הנצחת ה"מסך הביטחוני" והסתרת מידע מפני הציבור, ימשיכו ליצור תגובות פופוליסטיות מהציבור ומהפוליטיקאים המקומיים, מחד, ויבלמו קידומם של פתרונות אפשריים, מאידך.
- ב. הועדה עסקה בבדיקה פרטנית של מספר דוגמאות נקודתיות של חומ"ס במפרץ. אולם הבדיקה הפרטנית שאמורה הייתה להיות מדגמית ומייצגת, התעלמה מבעיה של אחסנת דלקים. בעיה זו, למרות מרכזיותה לא נבדקה בצורה פרטנית ומעמיקה - לא בתש"ן, לא בבז"ן, ולא בעשרות המכלים המפוזרים באזור, מקריית טבעון ועד לנמל.
- ג. אין בועדה נציג בכיר של משרד התשתיות. עובדה זו מעלה תהיות בדבר היכולת של הועדה לגרום לשינוי הדרוש בנושא אחסנת הדלקים בפרט, וחומ"ס בכלל.
- ד. למשרד להגנת הסביבה תקציב מזערי שלא יוכל לממש הלכה למעשה את השינוי הדרוש במצב חומ"ס במפרץ. ללא גיבוי תקציבי מובטח לרשויות, למפעלים, ולכוחות תמיכה אזרחיים, מסקנות הועדה יישארו על הנייר בלבד. הצהרות כבי' השר גדעון עזרא, במפגשים ציבוריים, ובתקשורת כאילו הנושאים הסביבתיים אינם הנושאים החשובים ביותר למדינה כיום, מעלים בספק את האפשרות שמקורות תקציביים כאלו ימצאו בעתיד הנראה בעין.

3. ביצוע מחקר אקדמי

מומלץ לבצע מחקר אקדמי, שמטרתו לבחון סגירת המפעלים המסוכנים במפרץ חיפה. אולי תוצאת המחקר תהיה כי במקום כל מקום עבודה שיאבד עם סגירת המפעלים המסוכנים, ניתן יהיה לקבל שניים או יותר מקומות עבודה שנמנעים מהציבור בשל קיומם של המתקנים המסוכנים? נושא זה טרם נבדק לגופו ולדעת הח"מ יש מקום לבדוק.